

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเมืองในอดีตโดยใช้แนวทางตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-3 (พ.ศ.2504-2519) นั้น ไม่ได้มีการกำหนดนโยบายการพัฒนาเมืองไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเมืองในภูมิภาค การพัฒนามักเน้นเฉพาะโครงสร้างบริการพื้นฐานต่าง ๆ ในรูปของระบบคมนาคมขนส่ง ระบบเขื่อนชลประทานและพลังงานไฟฟ้า สาธารณูปโภคและสาธารณูปการอื่น ๆ จึงเป็นการเสริมสร้างความเจริญเติบโตให้กับกรุงเทพมหานครเป็นส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดความแตกต่างด้านความเจริญกับเมืองในภูมิภาคมากขึ้น กรุงเทพมหานครเริ่มแออัด การบริการสาธารณะไม่เพียงพอ ไม่ทันกับความต้องการที่เพิ่มอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหานานาประการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงขึ้น ดังนั้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) จึงมีการกำหนดนโยบายการพัฒนาเมืองในภูมิภาคขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการคือ การกำหนดขอบเขตการขยายตัวของกรุงเทพมหานครเพื่อลดความแออัด และการพัฒนาเมืองหลักรวมทั้งเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาคเพื่อกระจายความเจริญออกไป เป็นการสกัดการอพยพของประชากรจากชนบท และชะลอการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร

อุบลราชธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่ถูกกำหนดให้เป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เป็นจังหวัดชายแดนมีอาณาเขตซึ่งเป็นรอยต่อ 3 ประเทศคือ ไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชาประชาธิปไตย โดยมีพรมแดนติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและกัมพูชาประชาธิปไตยเป็นระยะทาง 420 กิโลเมตร เป็นจังหวัดที่มีบทบาทและความสำคัญทางด้านความมั่นคงและยุทธศาสตร์มาตั้งแต่สมัยต้นยุครัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2335-2435) และยุคสงครามเวียดนาม (พ.ศ.2516-2518) ซึ่งใช้เป็นฐานทัพทางอากาศของสหรัฐอเมริกา ในอดีตเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่และประชากรมากที่สุด ในปัจจุบันเขตการปกครองได้ถูกแบ่งออกเป็นจังหวัดยโสธร และจังหวัดอำนาจเจริญเพื่อความสะดวกในการปกครอง แต่จังหวัดอุบลราชธานีก็ยังคงบทบาทและความสำคัญอยู่ทั้งทางด้านการปกครองและเศรษฐกิจ มีการคมนาคมสะดวกทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และเครื่องบิน โดยเป็นที่ตั้งของท่าอากาศยานนานาชาติ เป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ที่มีหลักฐานทางโบราณสถานที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น ผาแต้มและศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งสิ่งปลูกสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ มีความงดงามของภูมิประเทศที่ตั้งอยู่บนที่ราบสูงมีเทือกเขาพนมดงรักและแม่น้ำโขงอยู่ทางชายแดนจึงเหมาะที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว โครงสร้างทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่คือการค้าพาณิชย์กรรมรองลงมาคือเกษตรกรรม

ปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ได้กระจายการพัฒนาไปสู่ส่วนภูมิภาคให้กว้างขวางยิ่งขึ้น มีแนวทางการพัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะ โดยการส่งเสริมการพัฒนาเขตนิคมอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบในภาคและจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อเป็นฐานเศรษฐกิจหลักของภาค พัฒนาเมืองศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนต่างได้แก่ อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด สุรินทร์ และจุดค้าขายชายแดนที่ช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานีให้เชื่อมโยงกับจังหวัดนครราชสีมาที่ถูกพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมของภาค สนับสนุนการค้าและบริการของภาคโดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมไทยที่จะเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวระดับโลกในประเทศใกล้เคียง

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดังกล่าว จึงทำให้ชุมชนเมืองอุบลราชธานีซึ่งเป็นศูนย์กลางบริการในด้านต่าง ๆ คือ เศรษฐกิจและสังคม การบริหารและการปกครอง การท่องเที่ยวหลักของจังหวัด การรวบรวมผลผลิตการเกษตรและการกระจายสินค้า อีกทั้งการพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตร ถูกกำหนดให้มีบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนต่าง ที่สามารถเชื่อมโยงการค้าขายและการท่องเที่ยวกับประเทศในกลุ่มอินโดจีนได้ ดังนั้นเพื่อที่จะให้ชุมชนนี้ดำรงไว้ซึ่งบทบาทดังกล่าว ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนากายภาพเศรษฐกิจและสังคมลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาระหว่างเมืองหลวงและเมืองในส่วนภูมิภาคลงได้ จึงควรมีการวางแผนการใช้ที่ดินของชุมชนเพื่อช่วยสนับสนุนกิจกรรมและการเติบโตของเมืองอย่างมีระบบและสอดคล้องกัน เป็นไปตามแผนพัฒนาระดับภาคที่กำหนดขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1.2.1 ศึกษารูปแบบ และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ตลอดจนโครงสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในชุมชนเมืองอุบลราชธานี

1.2.2 ศึกษาบทบาทและปัญหาของชุมชน ตลอดจนศักยภาพในการรองรับการพัฒนา

1.2.3 เสนอแนะแนวทางการใช้ที่ดินสำหรับการจัดทำผังเมืองรวม และการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการในอนาคตที่สามารถรองรับการพัฒนาชุมชนเมืองอุบลราชธานีเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญ และการติดต่อการค้า การท่องเที่ยว กับประเทศในอินโดจีน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตของการศึกษารั้งนี้ แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับคือ

1.3.1 ระดับภาค ศึกษาบทบาทของชุมชนเมืองอุบลราชธานีต่อภูมิภาคใกล้เคียง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ

1.3.2 ระดับจังหวัด ศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัดอุบลราชธานี ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ

1.3.3 ระดับชุมชนเมือง ศึกษาชุมชนเมืองอุบลราชธานีและวารินชำราบโดยใช้แนวเขตผังเมืองรวมเป็นแนวทาง

1.4 วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษารังนี้ใช้ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) ทั้งจากห้องสมุด หน่วยงานราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการเก็บข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม (Field survey) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.4.1 ศึกษาทฤษฎีและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นโดยใช้หนังสือ งานวิจัย และเอกสารต่าง ๆ จากหน่วย งานราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

1.4.2 ศึกษาและเก็บข้อมูลโดยการสำรวจภาคสนามทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ ในบริเวณ พื้นที่ศึกษาและใกล้เคียง

1.4.3 นำข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องมาทำการศึกษวิเคราะห์สภาพจากอดีตถึงปัจจุบันเพื่อหาความทันสมัย และแสดงผลในลักษณะของตารางเปรียบเทียบ แผนภูมิ แผนที่ ตารางภาพ

1.4.4 คาดประมาณสภาพในอนาคต โดยพิจารณาจากข้อมูลในอดีต และแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

1.4.5 กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาในอนาคต

1.4.6 จัดทำและเสนอทางเลือกรูปแบบการใช้ที่ดินและการพัฒนาในอนาคต

1.4.7 ตรวจสอบรูปแบบผังการใช้ที่ดินในอนาคต และข้อเสนอแนะ

1.5 แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาสามารถจำแนกได้ตามแหล่งที่มา 3 ประเภทคือ

1.5.1 ข้อมูลสถิติและเอกสารจากหน่วยงานราชการและสถาบันต่าง ๆ เช่น

- ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดประชาชนจังหวัดอุบลราชธานี
- กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- สำนักงานเทศบาลเมืองอุบลราชธานี
- สำนักงานเทศบาลตำบลวารินชำราบ
- ศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี
- หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี
- สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดอุบลราชธานี

- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานี
- สำนักงานขนส่งจังหวัดอุบลราชธานี
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
- กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม
- กรมการขนส่งทางบก กระทรวงคมนาคม
- การรถไฟแห่งประเทศไทย
- ฯลฯ

1.5.2 แผนที่และรูปถ่ายทางอากาศ จากกรมการผังเมืองกระทรวงมหาดไทย และกรมแผนที่ทหาร กระทรวงกลาโหม

1.5.3 ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม (Field survey)

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 รูปแบบการใช้ที่ดินและสาธารณูปโภค สาธารณูปการในอนาคต
- 1.6.2 ทราบถึงศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญ
- 1.6.3 เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการผังเมือง เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และการประปาส่วนภูมิภาค เป็นต้น

1.7 กำจำกัดความ

1.7.1 เมืองศูนย์กลางความเจริญ

เมืองศูนย์กลางความเจริญ เป็นเมืองที่รัฐบาลกำหนดขึ้นตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อใช้เป็นกลุ่ดุทธริในการพัฒนาภูมิภาค โดยพิจารณาจากองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ ประชากร การจ้างงาน ตลอดจนทั้งระดับของการบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งโดยรวมแล้ว เป็นเมืองที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูงกว่าเมืองอื่น ๆ ในภาคนั้น ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นการพัฒนา ก่อให้เกิดการกระจายความเจริญออกไปสู่ภูมิภาค ชะลอความเจริญเติบโตและลดความแออัดของกรุงเทพมหานคร เป็นการช่วยลดความแตกต่างระหว่างภูมิภาคในประเทศ

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 แผนพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาคได้กำหนดแผนพัฒนาเมือง 24 เมือง คือ

- 1) เมืองหลัก (ที่กำหนดไว้เดิม) 5 เมือง คือ เชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา สงขลา-หาดใหญ่ และ ชลบุรี
- 2) เมืองหลัก (ที่กำหนดขึ้นใหม่) 6 เมือง คือ พิษณุโลก นครสวรรค์ อุรธานี ราชบุรี สุราษฎร์ธานี และภูเก็ต

3) เมืองศูนย์กลางความเจริญอื่น ๆ 13 เมือง คือ ลำปาง เชียงราย อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ตกลนคร ะยอง ฉะเชิงเทรา สระบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี ปัตตานี และนครศรีธรรมราช

1.7.2 อินโดจีน (Indochina)

อินโดจีน มีความหมายเป็น 2 ทางคือ

1) ชื่อทางภูมิศาสตร์ (Geographical name) ของพื้นที่บริเวณคาบสมุทรคอนไค้ของทวีปเอเชียที่อยู่ระหว่างประเทศอินเดียและสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งในบริเวณนี้ประกอบด้วย 7 ประเทศ คือ เมียนมาร์ มาเลเซีย สาธารณรัฐสิงคโปร์ ไทย กัมพูชาประชาธิปไตย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

2) ชื่อทางการเมือง (Political name) ของพื้นที่บริเวณคาบสมุทรที่ถูกปกครองโดยฝรั่งเศสในอดีต โดยในแง่คิดทางการเมืองแล้วอินโดจีนประกอบด้วย 3 ประเทศ คือ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และกัมพูชาประชาธิปไตย ในการศึกษานี้ อินโดจีน หมายถึงประเทศทั้ง 3 ดังกล่าว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย